

розстріляли. Багатьох поранених відправили в госпіталь до Олевська, звідки після одужання вислали до концтаборів чи передали в німецький полон [1, 208].

25 вересня генерал В. Орлік-Рюкераман повів угруповання КОП на Захід. Після важких боїв під Шацьком вони переправилася через Буг і брали участь у битві під Витичним. 1 жовтня командувач КОП розпустив своє згрупування [1, 207].

18 квітня 1951 р. капітан Е. Маркевич звітував про події в Сарненському укріпленні в інституті ім. В. Сікорського в Лондоні. Згідно з його інформацією четверта фортечна рота втратила трьох офіцерів, 226 підофіцерів та рядових, 301 особу, із них – сім офіцерів зникли безвісти [12].

Отже, Сарненський укріпленний район був єдиним, який Червона армія змушена була долати штурмом і де понесла втрати у вересні 1939 р. Його захисники частково виконали стратегічні завдання, які були поставлені в оперативному плані «Схід». Прикордонники затримали марш 60 стрілецької дивізії 5-ї Армії на 3–5 днів. Проте в умовах розвитку військово-повітряних сил, бронетанкової техніки, важкої артилерії, Радянського Союзу й Німеччини бастиони Сарненського відрізка за рівнем озброєння не могли стати ефективним засобом оборони кордонів Польської держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Lach W. Fortyfikacje odcinka Sarny w wojnie 1939 roku / W. Lach // Korpus Ochrony Pogranicza : materiały z Konferencji Naukowej / pod red. dr. Jerzego Prochwicza. – Kętrzyn, 2005.
2. Prochwicz J. Formacje Korpusu Ochrony Pogranicza w 1939 roku / Prochwicz J. – Warszawa, 2003. – 457 s.
3. Pruski Z. Bastion Polesie. Polskie fortyfikacje na Polesiu w latach 1920–1939 / Pruski Z. – Przasnysz, 2000. – 284 s.
4. Aksamitowski A. Projekt ufortyfikowania granic Polski według gen. Bryg. Józefa Burhardta. Studia i materiały do Historii wojskowości. Tom XXXV / A. Aksamitowski // Polska Akademia Nauk. Komitet Nauk Historycznych. Komisja Historii Wojskowej. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków, 1993.
5. Ratajczyk L. Historia wojskowości / L. Ratajczyk. – Warszawa : Wydawnictwo Ministerstwa obrony narodowej, 1980. – 613 s.
6. Starecki P. Następcy komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1935–1939 / Starecki P. – Warszawa : Wydawnictwo Ministerstwa obrony narodowej, 1969. – 316 s.
7. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун. – Л. : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. – 752 + 8 кол. мап.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Sosnkowski
9. Michelis A. Reduta nad Słuczem / A. Michelis // Życie Warszawy. – 1992.
10. Коток С. Тине над Случем / Кток С. – Сарни, 2007. – 56 с.
11. Korpus Ochrony Pogranicza 1924–1939 : wybór dokumentów / wstęp Marek Jabłonowski ; współpraca Jerzy Prochwicz. – Warszawa ; Pułtusk, 2001. – 782 s.
12. Dąbkowski H. Polska reduta w Tynnem we wrześniu 1939 / H. Dąbkowski // Słowo. Dziennik Katolicki. – 1995. – № 180.
13. Wybór dokumentów do agresji 17.9.1939 r. // Wojskowy Przegląd Historyczny. Ministerstwo Obrony Narodowej. Wojskowy Instytut Historyczny. – Warszawa, 1993. – № 2. – S. 174–175.
14. Ковалюк В. Р. Західна Україна на початку Другої світової війни / В. Р. Ковалюк // Сторінки історії України: XX століття. – К. : Освіта, 1992. – С. 105–120.

Марек Дуткевич

Утрати працівників медичної сфери у південно-східних воєводствах II Речі Посполитої в результаті Катинського злочину*

Катинський злочин, скоєний владою СРСР у 1940 р. стосовно військовополонених, має багато аспектів. Він був здійснений з політичних міркувань. Є трагедією близько 25 тисяч жертв та їхніх родин. Убивство представників польської інтелегенції, а також посадових осіб, котрі забезпечували громадський порядок та безпеку, має також цивілізаційний аспект. Жертви виконували важливі суспільні функції. Серед них були вчителі, юристи, а також численна група представників медичної сфери. Останні в мирний час займалися

© Дуткевич М., 2012

* Переклад Катерини Барановської, Пйотра Барановського.

лікуванням цивільного населення. У статті вказано втрати, які зазнала система охорони здоров'я в південно-східних воєводствах II Речі Посполитої в результаті Катинського злочину.

Ключові слова: Катинський злочин, військові втрати системи охорони здоров'я II Речі Посполитої.

Дуткевич Марек. Потери работников медицинской сферы в юго-восточных воеводствах II Речи Посполитой в результате Катинского преступления. Катинское преступление, совершенное властью СССР в 1940 г. по отношению к военнопленным, имеет много аспектов. Оно было совершено с политических соображений. Является трагедией почти 25 тысяч жертв и их семей. Убийство представителей польской интеллигенции, а также должностных лиц, которые обеспечивали общественный порядок и безопасность, имеет также цивилизационный аспект. Жертвы исполняли важные общественные функции. Среди них были учителя, юристы, а также многочисленная группа представителей медицинской сферы. Последние в мирное время занимались лечением гражданского населения. В статье представлены потери, которые понесла система здравоохранения в юго-восточных воеводствах II Речи Посполитой в результате Катинского преступления.

Ключевые слова: Катинское преступление, военные потери системы здравоохранения II Речи Посполитой.

Dutkiewicz Marek. Losses of the Medical Profession from South-Eastern Voivodships of the Second Republic of Poland as a Result of the Katyn Massacre. The Katyn massacre, the homicide of POW, committed by the Soviet authorities in 1940, has a lot of dimensions. It was committed for political motives. It isn't just a tragedy of 25 thousand victims and their families. The homicide of representatives polish intelligentsia and people who had ensured a social order and safety has also the importance of civilization. The victims had acted important social functions. Among of them were teachers, lawyers and the large group of the representatives of medical professions. This last group was involved in the treatment of civilians. This article presents losses suffered by health service from the south-eastern voivodships of the second Polish Republic as a result of the Katyn Massacre.

Key words: Katyn massacre, the war losses of health service of the 2nd Polish Republic.

Минуле ХХ ст., як жодне попереднє, записалося в історії масовими злочинами. Зроблені вони були посилаючись на ірраціональні расові, класові, націоналістичні та релігійні теорії. Інформація про них щороку збагачується й доповнюється. Постійно знаходять нові документи в раніше закритих архівах, а змінені політичні умови дають можливість проводити й розвивати детальні наукові дослідження. Це, між іншим, дає змогу ретельно відтворити ті злочини та детально оцінити викликані ними прямі й непрямі втрати.

Весною 1940 р. службовці НКВД за наказом уряду СРСР знищили 14,5 тис. польських офіцерів із таборів для військовополонених у Козельську, Старобільську й Осташкові, а також близько 8 тис. осіб, утримуваних у в'язницях Західної України та Західної Білорусії. Цей злочин називають «Катинським» – від першого місця, де були виявлені поховання частини жертв. Він, як жоден інший, закарбувався у свідомості поляків. Причина цього – обставини його здійснення та пізніші спроби приховання, сфальсифікування правди, а також стирання з людської пам'яті, як самих злочинів, так і імен жертв та виконавців.

Інформація про цей злочин постійно доповнюється й збагачується [1]. Однак існує багато питань, пов'язаних хоча б із його наслідками, наприклад юридичними, суспільними, економічними та моральними, що чекають на опрацювання. **Мета** цієї статті – дослідити втрати, яких у результаті злочину зазнала одна з професійних груп, а також показати, якою мірою цей факт вплинув на життя та цивілізаційний рівень населення на цій території. Це дає підставу показати Катинський злочин не тільки як масове вбивство, як трагедію жертв і їхніх родин, але також як злочин більшого масштабу. Наміром злочинців було знищення освіченої професійної групи, що мала усталені патріотичні погляди, прагнула незалежності для своєї держави й безпосередньо впливала на цивілізаційний та інтелектуальний рівень суспільства. Смерть учителів, лікарів, юристів, інженерів разом із черговими жертвами переслідувань і мордувань, здійснених різними злочинцями впродовж усієї війни, вплинула на зниження рівня здоров'я, а також освітнього та цивілізаційного рівнів суспільства під час та після війни. Дослідження охоплює територію південно-східних воєводствах II Речі Посполитої, які були завойовані в результаті агресії з боку СРСР восени 1939 р. [2]. **Об'єкт вивчення** – представники медицини, котрі проживали та працювали на цій території [3–10]*.

* Списки засланих із таборів у Козельську, Старобільську, Осташкові були опубліковані в періодичному виданні «Wojskowy Przegląd Historyczny» (WPH) у 1990–1993 рр. Короткі біографії жертв надруковано в тому самому періодичному виданні в розділі «Pro Memoria» від 1989 р.

Зайняті в 1939 р. військами СРСР території Польщі були сільськогосподарськими землями й тільки у Львові, Вільнюсі, Білостоці, Дрогобицько-Бориславському вугільному басейні та ще в декількох містах існувала промисловість. Це, передусім, були харчова й переробна галузі промисловості, а також видобувна та хімічна. У 1939 р. на території східних воєводств II Речі Посполитої нараховувалося близько 15 млн осіб (понад 42 % населення країни), 2,5 млн із них проживали в містах. Середня густина населення цієї території на початку 30-х рр. XX ст. становила близько 65 осіб на км² при загальнодержавній – 80 осіб на км². Лише в південних воєводствах густина населення була наближена до загальнодержавної, натомість у північно-східних – майже вдвічі менша (на Поліссі – у чотири рази менша). На східних просторах II Речі Посполитої було 50 міст, у яких мешкало понад 10 тис. осіб. Серед найбільших міст у Львові проживало близько 350 тис. мешканців, у Вільнюсі – понад 200 тис., Білостоці – близько 100 тис. Понад 50 тис. осіб – жителі Гродно, Бреста, Перемишля, Станіславова (сучасний Івано-Франківськ), а в дев'яти містах нараховувалося понад 30 тис. населення [11, 10–14, 35, 36]*.

Служба охорони здоров'я II Речі Посполитої, успадкована в 1918 р. після поділів Польщі, була в плачевному стані. Жодна з держав-окупантів не дбала про її розвиток на загарбаних польських територіях, оскільки трактували ці землі як далекі та навіть ворожі периферії. Найбільш занедбані щодо цього були землі, що перебували під владою Росії. Трохи краща ситуація на території колишньої Австро-Угорської імперії. Додаткових збитків службі охорони здоров'я завдали збройні дії, що відбувалися тут у 1914–1920 рр. Після відновлення незалежності II Річ Посполита була змушена відбудовувати з нуля медичну інфраструктуру на своїх східних територіях, наприклад, у Польському воєводстві не залишилося жодної непошкодженої лікарні, а деякі взагалі були зруйновані [12, 96]. У зв'язку з воєнними діями, що відбувалися на цих землях, багато медичних працівників покинули небезпечні території. І з настанням миру вони не завжди поверталися до покинутих місць праці.

Польська влада в 1921–1939 рр. докладала багато зусиль, щоб підготувати новий медперсонал і з його допомогою розвинути медичні послуги до найвищого рівня. Лікарі та фармацевти навчалися на медичних факультетах у п'яти вищих навчальних закладах. Лікарі-стоматологи здобували освіту в Державному стоматологічному інституті (пізніше – Стоматологічна академія) у Варшаві, а також на медичних факультетах у Кракові, Львові та Познані.

Медичні послуги в II Речі Посполитій ґрунтувалися переважно на системі соціального страхування (Каси хворих, Страхові каси), галузевих службах системи охорони здоров'я й приватних лікарях. Система соціального страхування розпосюджена, передусім, серед міських жителів, державних службовців та їхніх родин, а також серед промислових робітників. Сільське населення зверталося за допомогою переважно до приватних лікарів і тільки трохи користувалося кооперативними медичними послугами.

У 1921 р. на території країни працювало 5548 лікарів. У 1935 р. їх кількість збільшилася до 12 427 осіб, а в 1938 р. – до 12 917 осіб [12, 32; 13, 54]. У 1923 р. на території Речі Посполитої працювало 1967 фармацевтів, які мали відповідну освіту. Через 15 років їх кількість зросла до 3787 осіб. Подібно збільшилася кількість лікарів-стоматологів (із 1100 осіб у 1923 р. до 3686 – у 1938 р.) [11, 295–296]. Незважаючи на такий значний прогрес, порівняно із майже всіма європейськими країнами, їх було ще замало. Крім того, їх розташування не було ані рівномірне, ані пропорційне до кількості населення, що проживало на певній території. Лікарі воліли мешкати в більших і багатших містах.

Оцінюючи рівень медичних послуг, науковці використовують показники, які визначають, яка кількість осіб припадає на одного лікаря або кількість лікарів на 10 тис. населення. У Польщі в 1938 р. на 10 тисяч мешканців припадало 3,7 лікаря (у містах – 17,3). У сусідніх країнах цей показник становив, наприклад, у Чехословаччині 7,4; у Німеччині – 7,3; у СРСР – 5 [11, 295]. Це свідчить про слабкий рівень медичних послуг. Однак слід пам'ятати, що Польща в міжвоєнне двадцятиліття й так доклала велетенські зусилля під час підготовки та збільшення у 2,5 раза кількості лікарів (із 5548 осіб у 1921 р. до 12 917 – у 1938 р.). Крім того, влада намагалася розмістити їх так, щоб забезпечити суспільству рівномірний доступ до лікування. Задля цього видано низку нормативних актів, що допомагали й навіть наказували лікарям поселятися на територіях, де не було медичної допомоги.

У 1921 р. на території східних воєводств працювало тільки 707 лікарів, а в 1935 р. – уже 1336; у південних воєводствах у 1921 р. – 1357 лікарів, а в 1935 р. – 3559. У 1911 р. на одного лікаря на

* Останній перепис населення в II Речі Посполитій здійснено в 1931 р.

території східних воєводств припадало 11 500 мешканців, а в 1935 р. – 4400 (покращення на 62 %). У 1911 р. на одного лікаря на території південних воєводств припадало 5500 осіб, а в 1935 р. – 2400 (покращення на 56 %) [11, 295; 12, 31–32]*. У чотирьох воєводствах, які нас цікавлять, у 1938 р. працювало 2359 лікарів. Детальні відомості наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Кількість лікарів у вибраних воєводствах у 1938 р.

Воєводство	Загалом	У тому числі жінки	Міста		Села	
			загалом	у тому числі жінки	загалом	у тому числі жінки
Волинське	365	56	280	45	85	11
Львівське	1653	271	1549	264	104	7
Станіславівське	414	50	347	45	67	5
Тернопільське	337	33	272	30	65	3

Джерело: Mały Rocznik Statystyczny 1939. – Warszawa, 1939 (та власні підрахунки).

Привертає до себе увагу група лікарів із Львівського воєводства. Їх кількість безпосередньо пов'язана з містом Львовом, де був університет із медичним факультетом і багатьма університетськими лікарнями.

В окремих воєводствах на цій території кількість лікарів, що припадала на 10 тис. населення, а також кількість мешканців на одного лікаря дуже відрізнялися. Точні дані щодо цього питання відображено в табл. 2.

Таблиця 2

Кількість лікарів, що припадала на 10 тис. жителів та кількість осіб на одного лікаря у вибраних воєводствах у 1938 р.

Воєводство	Кількість лікарів на 10 тис. Жителів (середньодержавний показник – 3,7; у містах – 17,3)	Кількість осіб на одного лікаря (середньодержавний показник – 2700; у містах – 580)
Волинське	1,6	5700
Львівське	4,9 (у Львові – 31,3)	1900 (у Львові – близько 300)
Станіславівське	2,6	3600
Тернопільське	2,0	4700

Джерело: Mały Rocznik Statystyczny 1939. – Warszawa, 1939 (та власні підрахунки).

На підставі представленої інформації можемо стверджувати, що в середньому для цього простору на одного лікаря припадало майже 4000 мешканців, а на 10 тис. населення – 2,9 лікаря. Аналіз показників із табл. 1 указує на те, що тільки у Львові, а також Львівському воєводстві кількість лікарів перевищувала середньодержавні дані. На інших територіях вона була значно меншою. Таке нерівномірне розміщення лікарів на терені краю спричинене їхнім бажанням працювати й заробляти у великих містах, особливо в тих, у яких були університети (звідси – така велика кількість лікарів у Львові). Державна влада протидіяла тому явищу, розміщуючи в менших містах відділи соціального страхування, військові гарнізони, медичні центри, однак це не приносило аж таких істотних змін, на які розраховувалося. У 1938 р. опубліковано закон (Збірник законів Речі Посполитої № 57/1938), який уносив зміни до розпорядження президента Польщі від 1921 р. про виконання лікарської практики. Відповідно до закону кожен лікар після отримання диплома принаймні два роки працював у сільській місцевості або в місті, що має менше 5 тис. населення [12, 32–33].

У представлених воєводствах у другій половині 30-х рр. ХХ ст. загалом функціонувало 95 лікарень, які мали 16 045 ліжок. Дані, які стосуються кількості осіб на одне ліжко та кількості ліжок на 10 тис. мешканців на східних теренах, подано в табл. 3.

* Увага! Показники південних воєводств містять дані, які стосуються Кракова та Краківського воєводства, що трохи деформує висвітлення ситуації на території інших воєводств, оскільки Краків і Краківське воєводство мали найкращі показники в державі.

Таблиця 3

Кількість лікарень та ліжок, що припадала на 10 тис. жителів, і кількість осіб на одне лікарняне ліжко у вибраних воєводствах (1938 р.)

Воєводство	Кількість лікарень	Кількість ліжок	Кількість лікарняних ліжок на 10 тис. Осіб (середньодержавний показник – 21,7)	Кількість осіб на одне ліжко в лікарні (середньодержавний показник – 460)
Волинське	31	1092	4,8	1900
Львівське	31	6243	18,6	500
Станіславівське	20	1359	8,6	1100
Тернопільське	14	1035	6,1	1500

Джерело: Mały Rocznik Statystyczny 1939. – Warszawa, 1939 (та власні підрахунки).

Аналіз даних із табл. 3 дає підставу зробити висновок, що регіон мав у своєму розпорядженні замало лікарняних ліжок і тільки у Львівському воєводстві показники наближалися до середньодержавних.

Кадрова ситуація на східних територіях Речі Посполитої стосовно всіх професій, пов'язаних із медициною, була подібною. Лікарів-стоматологів у 1921 р. у країні нараховувалося 860 і на одного припадало 31,6 тис. мешканців. У 1938 р. їх кількість збільшилася до 3661 й на кожного припадало по 9,4 тис. жителів. У 1938 р. у східних воєводствах працювало 500 стоматологів, а в південних – 235. На них, відповідно, припадало 12,2 та 38 тисяч мешканців [12, 34]*. У 1918 р. в Польщі персонал аптек нараховував 2880 осіб (магістри фармацевтики, провізори, асистенти). У 1938 р. кількість таких фахівців збільшилася до 5923 (у тому числі магістрів фармацевтики – до 3787) [12, 36; 13, 54].

У 1939 р. в межах триваючої від березня таємно, а від 31 серпня загальнодержавної мобілізації призвано до військової служби багато лікарів, а також представників медичних фахів. Майже всі вони були офіцерами резерву й становили більшість військового персоналу медичної служби. Під час військових дій лікарі надавали медичну допомогу пораненим солдатам не тільки власної армії, але й армії противників. У результаті бойових дій багато військово-медичного персоналу взято до німецького або радянського полону. Відбувалося це тому, що вони залишалися з пораненими, які не могли бути евакуйованими відступаючими відділами польського війська, або потрапляли до полону, перебуваючи в лікарнях, розміщених переважно на східних теренах Польщі, у глибокому тилу. Усі ці медичні працівники, виконуючи своє покликання, були переконані, що перебувають під охороною міжнародних правових актів, які визнавав весь цивілізований світ.

Нормами міжнародного права, які регулювали статус осіб, котрі опікувалися хворими й пораненими під час військових дій, є Женевська конвенція 1864 р. та Женевська конвенція 1906 р., яка розширювала й доповнювала положення першої, а також Гаазька конвенція 1907 р. Детальні правила, підсумок попередніх законів та їхні поправки були включені до Женевської конвенції про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях від 1929 р. У 12 статті йшлося про те, що медичний персонал не повинен трактуватися як військовополонені. Крім того, як тільки медичні послуги перестають бути потрібні, то персонал мусить бути репатрійований [14, 148]. Варто зазначити, що вже у XVIII ст., коли ця поведінка не була врегульована міжнародними договорами, так робили під час багатьох військових конфліктів [14, 139–142].

Згідно з конвенціями німецька влада звільнила з полону більшість лікарів, стоматологів, фармацевтів та представників інших медичних спеціальностей, а якщо залишала їх у таборах, то трактувала згідно з міжнародним правом.

Натомість, радянська влада не звільнила полонених цієї категорії та не враховувала їхнього особливого статусу. Вони були переважно поміщені до таборів у Старобільську, Козельську, а кілька осіб – до табору в Осташкові. Це різко суперечило міжнародному праву, на що вказувала у своїх листах від 30 жовтня 1939 р. група лікарів із табору в Старобільську. Ці листи скеровувалися до головнокомандуючого військами СРСР маршала К. Ворошилова, а також до народного комісара внутрішніх справ СРСР [15, 226; 16, 420]. Однак жодної відповіді на них лікарі не отримали і їхній

* Показники південних воєводств містять дані, що стосуються Кракова та Краківського воєводства.

статус не змінився. Опубліковані недавно документи дають підставу однозначно стверджувати, що рішення про таке трактування полонених прийнято навмисно і з повною свідомістю, що легковажаться міжнародні права [15, 218, 247; 17]. Характерна також і реакція керівництва таборів, яке переказувало ті листи до адресатів. Воно не розглядало їх по суті, а тільки запитало у вищестоящих органів, чи повинно створити агентуру серед лікарів і фармацевтів для відстежування настроїв у тому середовищі [18, 321].

У квітні–травні 1940 р. відповідно до рішення, прийнятого 25 березня найвищим органом влади СРСР – Політичним бюро Центрального комітету Комуністичної партії, здійснено масові вбивства військовополонених із трьох таборів, а також багатьох осіб, які перебували у в'язницях. То був нечуваний злочин, що порушував основні права людини, а також звичаєві й військові права. Сучасне міжнародне право визначає його як геноцид і військовий злочин та ставить в один ряд із нацистськими злочинами.

Представники медичних фахів були широко представлені серед в'язнів таборів у Козельську й Старобільську. Тільки в останньому їх було 376 осіб серед 3940 – полонених [15, 392]. Повне опрацювання особистих даних полонених, котрі стали жертвами злочину, є копітким і вимагає величезних зусиль. На цьому етапі дослідження можемо представити дані, які слід розглядати як вступні та фрагментарні, але надійні. Вони занижені, оскільки, збираючи, їх не розглядали неповну або повністю не перевірену інформацію. Подальші пошуки й перевірки дають змогу представити більш точні та повні результати.

Подані в табл. 4–6 показники допомагають відтворити повну картину злочину, а також зробити висновки. Їх упорядковано відповідно до професійних груп (лікарі, стоматологи, фармацевти, ветеринари, працівники медичної адміністрації) з поділом на воєводства, у яких проживали жертви. Також зроблено поділ згідно з місцем ув'язнення жертв. Усі вони були професійно пов'язані з наданням медичної допомоги, беручи участь у різних організаційних структурах і на різних рівнях. Процес зібрання й перевірки інформації ґрунтувався на найновшій літературі з цієї теми. Публікація повних особистих даних жертв неможлива у зв'язку з обсягом та метою статті. Доступ до них можна отримати в автора.

Таблиця 4

Убиті офіцери медичної служби польського війська в результаті Катинського злочину з південно-східних воєводств II Речі Посполитої – в'язні з Козельська

Воєводство	Лікарі	Стоматологи	Фармацевти	Ветеринари	Адміністрація	Разом
Волинське	5	–	–	1	1	7
Львівське	14	1	2	3	1	21
Станіславівське	3	–	–	3	–	6
Тернопільське	2	–	1	3	–	6
Разом	24	1	3	10	2	40

Джерела: Katyń. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego. – Warszawa, 2000; Charków. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego. – Warszawa, 2003; Miednoje. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego. Т. 1, 2. – Warszawa, 2006; Indeks Represjonowanych. Т. I : Ośrodek KARTA. – Warszawa, 1995; Т. II : Ośrodek KARTA. – Warszawa, 1996; Т. III : Ośrodek KARTA. – Warszawa, 1997; Tucholski J. Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszów, Starobielsk. Lista ofiar / J. Tucholski. – Warszawa, 1991.

Таблиця 5

Убиті офіцери медичної служби польського війська в результаті Катинського злочину з південно-східних воєводств II Речі Посполитої -в'язні з Старобільська

Воєводство	Лікарі	Стоматологи	Фармацевти	Ветеринари	Адміністрація	Разом
Волинське	4	1	–	2	–	7
Львівське	5	–	1	2	1	9
Станіславівське	3	–	1	4	–	8
Тернопільське	2	–	–	–	–	2
Разом	14	1	2	8	1	26

Джерело: див. табл. 4.

Таблиця 6

**Загальна кількість офіцерів медичної служби польського війська з південно-східних воєводств
II Речі Посполитої, убитих у результаті Катинського злочину, – в'язні з Козельська,
Старобільська і Осташкова**

Воєводство	Лікарі	Стоматологи	Фармацевти	Ветеринари	Адміністрація	Разом
Волинське	9	1	–	3	1	14
Львівське	20*	1	3	5	2	31
Станіславівське	7*	–	1	7	–	15
Тернопільське	4	–	1	3	–	8
Разом	40	2	5	18	3	68

Увага! – * у тому числі одна людина з табору в Осташкові.

Джерело: див. табл. 4.

Аналізуючи дані з табл. 6, можемо стверджувати, що в результаті Катинського злочину вбито принаймні 68 працівників медичної сфери зі східних територій, у тому числі 40 лікарів. Слід пам'ятати, що ці дані не до кінця підраховані, а також що це – лише фрагмент цивілізаційних утрат із цієї території [19, 271–273]. Багато представників цієї сфери депортовано в 1940–1941 рр. Частина з них померла на засланні або емігрувала.

Медичні працівники з південно-східних територій у наступні роки війни гинули у в'язницях, під час масових депортацій чи екзикуцій та були мордовані черговими окупантами – німцями. Частина з них загинула під час служби в партизанських загонах, а також на різних фронтах у військових частинах польського війська. Серед них були представники різних національностей (поляки, українці, євреї, білоруси), які мешкали на території II Речі Посполитої. Про це свідчать прізвища, власні імена та по батькові. Працівники здобували професію й кваліфікацію, аби надавати медичну допомогу всім жителям територій, незалежно від національності та віросповідання. Їх не вистачало, коли після страшної війни, коли суспільство старалося загоїти рани та відбудувати свій побут. Це вплинуло на цивілізаційний рівень життя наступних поколінь, у тому числі й на стан медичної допомоги, а, отже – на здоров'я й тривалість життя громадян. Довгострокові наслідки такого явища можна спостерігати й сьогодні. Порівнюючи історію різних суспільств сучасної Європи, їх рівень життя, цивілізаційного розвитку, слід пам'ятати, що протягом багатьох поколінь одні народи могли розвиватися гармонійно, а інші в результаті втрат, терору, воєн постійно відбудовували своє життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Zbrodnia Katyńska. Bibliografia 1940–2010. – Warszawa, 2010.
2. Grzelak Cz. Kresy w czerwieni. Agresja Związku Sowieckiego na Polskę w 1939 roku. – Ostatnie wyd. / Grzelak Cz. – Warszawa : RYTM, 2008.
3. Katyń. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego. – Warszawa, 2000.
4. Charków. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego. – Warszawa, 2003.
5. Miednoje. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego. T. 1, 2. – Warszawa, 2006.
6. Indeks Represjonowanych. T. I : Ośrodek KARTA. – Warszawa, 1995.
7. Indeks Represjonowanych. T. II : Ośrodek KARTA. – Warszawa, 1996.
8. Indeks Represjonowanych. T. III : Ośrodek KARTA. – Warszawa, 1997.
9. Tucholski J. Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszów, Starobielsk. Lista ofiar / Tucholski J. – Warszawa, 1991.
10. Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na rok 1938. – Warszawa, 1938.
11. Mały rocznik statystyczny 1939. – Warszawa, 1939.
12. Dwadzieścia lat publicznej służby zdrowia w Polsce odrodzonej. – Warszawa, 1939.
13. 50 lat służby zdrowia w Polsce / pod red. A. Koronkiewicza. – Warszawa : Centrum Organizacji i Ekonomiki Ochrony Zdrowia, 1998.
14. Flemming M. Jeńcy wojenni: Studium prawno-historyczne / M. Flemming. – Warszawa : Dom Wydawniczy Bellona, 2000.
15. Katyń. Dokumenty zbrodni. T. 1 : Jeńcy niewypowiedzianej wojny, sierpień 1939–marzec 1940. – Warszawa, 1995.
16. Jeńcy polscy w ZSRR w początkowym okresie niewoli. Dokumenty // WPH. – 1995. – Z. 1–2.
17. Лебедева Н. Операция по «разгрузке» спецлагерей / Н. Лебедева // Катинская драма. – М., 1991.
18. Jacyński S. Polscy jeńcy wojenni w ZSRR, wrzesień 1939–maj 1940. Cz. II / S. Jacyński // WPH. – 1996. – Z. 3.
19. Dutkiewicz M. Straty polskiego środowiska medycznego, jeńców wojennych w wyniku zbrodni Katyńskiej / M. Dutkiewicz // Polski wrzesień 1939 r. – wojna na dwa fronty. T. II : Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej / pod red. H. Stańczyka. – Piotrków Trybunalski, 2000.